

'Ommekeer met PASSER', Digitale contentontwikkeling voor leerlingen met autisme

Eindrapport

Regeling contentontwikkeling (V)SO

Auteur(s) : Sylvia Hasper en Peter Jansen
Versienummer : 2 maart 2008

Inhoudsopgave

1 Inleiding	3
1.1 Doelstelling document	
1.2 Doelgroep document	
1.3 Bronnen	
1.4 Leeswijzer	
2 Behaalde resultaten	4
2.1 Doelstellingen	
2.2 Resultaten per product	
2.2.1 Een openbare database met webbased lesmateriaal	
2.2.2 Een pilot 'webschool met webcamteachers'	6
2.2.3 Definitief projectplan	7
2.2.4 Te realiseren content	8
2.2.5 Exploitatieplan	10
2.2.6 Samenwerkingsovereenkomst	11
2.2.7 Evaluatierapport	12
2.2.8 Communicatieplan	13
2.3 Metadatering	15
2.4 Kennisdeling	
2.5 Exploitatiemodel	16
3 Projectorganisatie	17
3.1 Partners	
3.2 Samenwerking	
4 Knelpunten en aanbevelingen	19
4.1 Knelpunten en oplossingen	
4.2 Aanbevelingen	20
5 Succespunten en vervolg	21
5.1 Succespunten	
5.2 Vervolg: de toekomst	

1. Inleiding

1.1 Doelstelling document

Doel van dit document is om geïnteresseerden in één document te informeren over de opbrengsten van dit project, de opgeleverde producten en de ervaringen die voor andere onderwijsinstellingen nuttig kunnen zijn. Tevens worden de knelpunten benoemd en de (mogelijke) oplossingen, maar ook de succespunten.

Dit document wordt in de projectenbank van Kennisnet opgenomen. Het is daarmee beschikbaar voor andere onderwijsinstellingen.

1.2 Doelgroep document

Dit eindrapport is geschreven voor de managers, docenten en contentontwikkelaars binnen de deelnemende scholen aan het project 'Ommekeer met PASSER' digitale contentontwikkeling vmbo-t, havo en vwo. Daarnaast is dit rapport bedoeld om de locatieleiders van scholen binnen PASSER die vanaf medio 2008 mee willen doen met Ommekeer met PASSER te informeren over de opbrengsten, leermomenten, knelpunten en oplossingen van het project, zodat zij een weloverwogen besluit kunnen nemen om al dan niet mee te doen met Ommekeer met PASSER 2008-2009. Ditzelfde geldt voor scholen en andere (onderwijs)instellingen die overwegen om een Elektronische Leer Omgeving in te richten en digitale content te gaan ontwikkelen.

1.3 Bronnen

Document	Auteur	Datum
Projectplan, versie 3.0.	Peter Jansen en Sylvia Hasper	11 mei 2007
Communicatieplan Ommekeer met PASSER	Sylvia Hasper	Juni 2007
Evaluatierapport internetschool Beau411	Dennis Verhagen	1 december 2007
Tussentijdse evaluatie strategisch management	Peter Jansen	Januari 2008
Tussentijds evaluatierapport sep-dec 2007	Sylvia Hasper	Januari 2008
Exploitatieplan versie 4	Peter Jansen	Januari 2008

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zijn de resultaten van het project Ommekeer met PASSER neergelegd. In paragraaf 2.1 is aangegeven in hoeverre de hoofddoelstelling en de subdoelstellingen van Ommekeer met PASSER zijn bereikt. In paragraaf 2.2 is elk product dat in het projectplan is beschreven achtereenvolgens omschreven in termen van doelstelling(en), behaalde resultaten en activiteiten die zijn verricht. Op basis daarvan worden conclusies getrokken. In paragraaf 2.3 wordt ingegaan op de metadatering. De wijze waarop binnen het project inhoud is gegeven aan kennisdeling is beschreven in paragraaf 2.4 en in paragraaf 2.5 is het exploitatieplan neergelegd. In hoofdstuk 3 is de projectorganisatie weergegeven. In paragraaf 3.1 is een overzicht van alle projectdeelnemers opgenomen en in paragraaf 3.2 is de wijze van samenwerking binnen het project beschreven. In hoofdstuk 4 zijn de knelpunten en de oplossingen samengevat die uit de verschillende projectactiviteiten en producten naar voren zijn gekomen (zie ook paragraaf 2.2). Paragraaf 4.1 behandelt de knelpunten en oplossingen en in paragraaf 4.2 worden op basis daarvan aanbevelingen gedaan voor (toekomstige) vergelijkbare projecten. In hoofdstuk 5 worden de succespunten op een rij gezet en wordt aangegeven hoe Ommekeer met PASSER zich in de toekomst verder zal ontwikkelen.

2. Behaalde resultaten

2.1 Doelstellingen

Onderstaande centrale doelstelling van het project is bereikt, met dien verstande dat de opbrengst van minimaal 400 digitale leerstofeenheden in november 2007 reeds naar beneden toe is bijgesteld tot 100 leerstofeenheden. In februari 2008 is de uitvoering van het project in overleg met Kennisnet opgeknipt in twee fasen. Tijdens de eerste uitvoeringsfase van september 2007-februari 2008 zijn de eerste 100 leerobjecten opgeleverd. Tijdens de tweede uitvoeringsfase van maart-augustus 2008 worden nog eens 75 leerobjecten opgeleverd.

De deelnemende scholen aan het Project PASSER OMMEKEER realiseren gezamenlijk een opbrengst van minimaal 400 digitale leerstofeenheden (oefeningen of lesmodules) op vmbo-t niveau, havo-niveau of vwo-niveau. De opbrengsten worden op een centrale database geplaatst.

Onderstaande subdoelstellingen zijn ook gerealiseerd, met dien verstande dat de digitale content van uitgeverij Wolters Noordhoff vanaf 1 januari voor de looptijd van een jaar gratis, dus zonder licenties, beschikbaar is gesteld aan projectdeelnemers aan Ommekeer met PASSER. Een van de deelnemende scholen heeft er om praktische redenen voor gekozen om geen gebruik te maken van Moodle maar te blijven ontwikkelen in de eigen Elektronische Leer Omgeving Teletop.

- De deelnemende scholen maken gebruik van een uniforme elektronische leeromgeving, die per locatie de naam van de betreffende school draagt.
- De deelnemende scholen maken gebruik van licenties van content van de uitgeverij Wolter-Noordhof, waarbij de content als opbrengst van het project in de genoemde ELO's is geplaatst.
- De deelnemende scholen maken gebruik van een template om content te vervaardigen die wordt ontwikkeld volgens de standaard SCORM 1.2 (of hoger) en aansluit op het systeem van metadatering van Edurep. Deze template is een opbrengst van het project.
- De deelnemende scholen plaatsen de door hen vervaardigde content op de gezamenlijke PASSER-site www.PASSER-webschool.nl. De PASSER-site is een opbrengst van het project.

2.2 Resultaten per product

In het projectplan is de overkoepelende doelstelling uitgewerkt in diverse producten en activiteiten. In onderstaande tabellen wordt, op basis van het definitieve projectplan ingegaan op de resultaten per product/activiteit.

2.2.1 Een openbare database met aangepast webbased lesmateriaal

Productnaam:	Product 1: Een openbare database met aangepast webbased lesmateriaal
Doel	Een centrale, openbare database binnen het project ontwikkeld aangepast webbased lesmateriaal wordt aangeboden op een productenbank.
Resultaten	<p>Er is een centrale database opgeleverd, www.passer-webschool.nl waarin digitaal lesmateriaal van Wolters Noordhoff wordt aangeboden en waarin de ontwikkelaars hun digitale leerobjecten voor leerlingen met autisme hebben geplaatst. De database is op dit moment nog niet openbaar omdat nog niet alle leerobjecten door de Commissie van Experts zijn beoordeeld. Vanaf medio maart zal de database met ruim 100 goedgekeurde leerobjecten openbaar worden gemaakt. De ontwikkelaars van Ommekeer met PASSER zullen op een besloten gedeelte kunnen doorgaan met het plaatsen van leerobjecten die zij hebben ontwikkeld.</p> <p>Onderhoud en beheer van de database is belegd bij de JC Pleysierschool in Den Haag. Van daaruit zijn machtigingen voor gebruik toegekend aan de ontwikkelaars van de negen scholen die meedoen met Ommekeer met PASSER, aan de Commissie van Experts, het MT en de Stuurgroep.</p> <p>Om de continuïteit te kunnen waarborgen dient de software inclusief de database dubbel te worden gehost op verschillende locaties. Uit kostenoverweging is dit nu niet het geval.</p>

	<p>Een technische support groep biedt ondersteuning bij het optimaliseren van de digitale infrastructuur van de betrokken scholen, bij het gebruik van Moodle, het werken met de ontwikkeltemplate en met de metadatering.</p> <p>Alle scholen hebben de beschikking gekregen over een eigen ELO in Moodle. De content van Wolters-Noordhoff is via deze LeerLabs beschikbaar gemaakt. Er is een template ontwikkeld voor contentontwikkeling in eXe . In een leelaboratorium www.leerlab.nl is een forum ingericht voor kennisdeling en uitwisseling. In www.beau411.nl is een begin gemaakt met een webschool, waarbij leerlingen een onderwijsarrangement aangeboden krijgen via de webcam. Daarbij wordt ondermeer voorzien in real time monitoring.</p> <p>Voor wat betreft de voorbereiding (jan-apr 2007) en scholing (apr-mei 2007) is de planning volgens het projectplan niet gehaald. Dit komt enerzijds door het besluitvormingsproces binnen Kennisnet, met vaste formats, een beoordelingscommissie en inhoudelijke feedback en bijstelmomenten om te komen tot een goedgekeurd projectplan (mei 2007). Projectdeelnemers zijn pas van start gegaan na fiat van Kennisnet. Anderzijds is de doorlooptijd van de projecten binnen deze regeling (tot februari 2008) hier debet aan. Deze interfereert met de doorlooptijd van een schooljaar (augustus-augustus). De voorbereidende activiteiten zijn deels nog voor de zomer uitgevoerd. Tijdens de startbijeenkomst eind juni 2007 heeft iedere school de beschikking gekregen over een eigen ELO in Moodle met toegangscode. Tijdens de zomermaanden is door de technische support groep gewerkt aan een template en is de database ingericht. Direct na de zomervakantie zijn twee cursusdagen georganiseerd voor de ontwikkelaars om de weg te leren vinden op www.passer-webschool.nl, www.leerlab.nl en webschool www.beau411.nl</p> <p>De onderhandelingen met uitgeverij Wolters Noordhoff hebben langer geduurd dan was voorzien. Daardoor is de digitale content niet in september 2007 maar vanaf 1 januari 2008 beschikbaar voor de deelnemende scholen aan Ommekeer met PASSER.</p> <p>Het feit dat scholen pas vanaf september 2007 hun docenten vrij hebben geroosterd voor deelname aan Ommekeer met PASSER heeft het project verder vertraagd. Twee van de deelnemende scholen hebben pas begin november 2007 docenten benoemd voor deelname aan het project. Beide scholen hebben overigens twee docenten benoemd om een inhaalslag te kunnen maken. De ontwikkelaars van Trevianum Sittard zijn op locatie geschoold door het operationeel management. De ontwikkelaars van het Dominicuscollege zijn door hun eigen ICT coördinator (later benoemd als operationeel manager en voorzitter van de Commissie van Experts) geschoold.</p> <p>Het werken met verschillende websites met verschillende functionaliteiten en verschillende handleidingen naast elkaar heeft voor de ontwikkelaars verwarrend gewerkt. Het forum is daarom verplaatst van het LeerLab naar www.passer-webschool.nl, waardoor nu alle functionaliteiten behalve de webschool in deze database zijn ondergebracht. De ontwikkelaars zijn door een gebrek aan kennis over Moodle en eXe trager op gang gekomen met het ontwikkelen dan was voorzien. Door het inlassen van gezamenlijke ontwikkelworkshops onder begeleiding van de technische support groep zijn deze problemen opgelost.</p> <p>Een eenduidige en heldere omschrijving van leerobjecten met criteria waaraan leerobjecten voor leerlingen met autisme moeten voldoen is nodig gebleken om de ontwikkelaars houvast te bieden bij het ontwikkelen. Deze omschrijving is door Passer ontwikkeld en aan de ontwikkelaars beschikbaar gesteld. (Bijlage: notitie Leerobjecten)</p>
Conclusie	Geconcludeerd wordt dat het voortraject binnen een innovatief project de nodige tijd vraagt, zowel waar het gaat om onderhandelingen met externe partners als de interne projectorganisatie. Scholen laten zich niet in hun planning dirigeren door het tijdpad van subsidieregelingen. Voorts wordt geconcludeerd dat ontwikkelaars duidelijke richtlijnen nodig hebben om tot ontwikkelen te kunnen komen en daarbij graag ervaringen uitwisselen en samen optrekken. Met de nodige aanpassingen en extra inspanningen is het doel bereikt.

2.2.2 Een pilot 'webschool met webcamteachers'

Productnaam:	Product 2: Een kleinschalige pilot van een 'webschool met webcamteachers' in een passende Elektronische leeromgeving die door de PASSER-scholen wordt gedeeld.
Doel	Het uittesten van de aangepaste webbased content op de eindgebruikers, i.c. leerlingen met autisme die diplomagericht eindonderwijs volgen op de deelnemende scholen. Het gaat om leerlingen die fysiek of psychisch niet (langer) in staat zijn om voltijd onderwijs te volgen in de schoolbanken en daardoor verstoken dreigen te raken van aangepast onderwijs op niveau.
Resultaten	<p>In de pilot is de aangepaste webbased content niet op 6 leerlingen maar op 1 leerling, dus nog kleinschaliger, uitgetest. Het aanbod aan deze leerling betreft ook niet een gezamenlijk onderwijsaanbod voor deze leerling van docenten op de verschillende PASSER-scholen, maar van een aantal docenten op de JC Pleysierschool.</p> <p>De planning van dit product is overigens wel haalbaar gebleken. De pilot is voorbereid in de zomermaanden 2007 en uitgevoerd in de maanden september-december 2007.</p> <p>Er is in overleg met de onderwijsinspectie voor de betreffende leerling in de pilot een passend onderwijsarrangement samengesteld en de leerling is aan webcamteachers met een onderwijsbevoegdheid gekoppeld met de bijbehorende technische randvoorwaarden.</p> <p>Docenten en Onderwijs Ondersteuners zijn beperkt vrijgemaakt om de leerling via beau411 (de webschool) te begeleiden. Voor elke 2 uur die voor een vak staan volgt een leerling 1 uur webschool. De coördinator heeft de docenten van handelingsadviezen voor deze leerling voorzien. De eerste maanden van de pilot is de coördinator tijdens de webschoollessen aanwezig geweest om de docent te ondersteunen en het proces te evalueren. Een aantal Pc's in de school is ingericht met een webcam. De coördinator van de pilot heeft de leerling thuis bezocht om de werkplek gereed te maken voor webonderwijs.</p> <p>Digitale content heeft een toegevoegde waarde, maar is geen voorwaarde om een webschool traject te draaien. Wanneer de digitale leeromgeving een klassensituatie goed genoeg nabootst, is digitale content geen noodzaak.</p> <p>De leerling moet beschikken over een degelijke werkplek met een PC en internet (breedband). De PC moet softwarematig zijn ingericht volgens moderne eisen. Dat wil zeggen; een PC met minimaal pentium3 processor, besturingssysteem windows XP of hoger (of een open source systeem wat vergelijkbaar is). Verder is een recente versie van internet explorer of firefox nodig, evenals een recente versie van de Adobe Flash plugin (gratis te downloaden).</p> <p>De leerling moet beschikken over een goede externe begeleiding, zoals begeleiding van een Persoonsgebonden Begeleider en het Centrum Autisme, om vanuit de problematiek te trainen en zo uitzicht te houden op herstel van de schoolgang.</p> <p>Begeleiding van een Persoonsgebonden Begeleider is nodig om de dagstructuur van de leerling te organiseren en controleren.</p> <p>De eisen aan de externe begeleiding van de leerlingen lijken van groter belang en moeilijker te realiseren. Tijdens de pilot is gebleken dat externe hulpverlening voor een leerling vaak niet snel genoeg te realiseren is, waardoor bij aanvang van een traject niet aan alle gestelde eisen kan worden voldaan.</p>

	<p>In dit geval liet de externe psychiatrische begeleiding op zich wachten door een wachtlijst van 6 maanden, en de hulp van een persoonsgebonden begeleider liet op zich wachten doordat het voor dit type leerling moeilijk is een geschikte PGBer te vinden. De eis om een PGBer in de hand te nemen is er één die dus gesteld kan worden voor aanvang van een webschool-traject.</p> <p>De eis dat externe begeleiding in gang gezet wordt voor aanvang is een eis die door externe factoren niet hard te maken valt.</p> <p>De resultaten van de pilot zijn neergelegd in een evaluatierapport en als bijlage 1 bij dit eindrapport opgenomen.</p>
Conclusie	<p>Gebleken is dat autistische leerlingen goed te begeleiden zijn via een internet school. Technisch gezien kan dat ook wanneer het gaat om meer dan 1 leerling. Technische voorwaarden die niet te garanderen zijn betreffen het computernetwerk en de internetverbinding. Bij storing levert dit problemen op.</p> <p>Naast de technische eisen zal aan een aantal externe randvoorwaarden voldaan moeten worden voordat de webschool effectief kan worden ingezet. In de praktijk is gebleken dat dit een knelpunt is. Wachtlijsten in de jeugdpsychiatrie en de moeilijkheid om een geschikte PGBer te vinden voor dit type leerling, zorgen ervoor dat niet altijd aan de externe randvoorwaarden kan worden voldaan.</p> <p>De pilot levert tot op heden een gematigd positief beeld over de mogelijkheden om autistische leerlingen via een internet school begeleiding te bieden. De positieve aspecten (effectiviteit en toename in de motivatie van de leerling) overheersen op dit moment bij ouders en docenten die participeren in de pilot.</p>

2.2.3 Definitief projectplan

Productnaam:	Product 3: Definitief projectplan
Doel	In kaart brengen van de te realiseren producten en de processen die daartoe zullen plaatsvinden.
Resultaten	<p>Het projectplan is opgeleverd conform het format van Kennisnet. De oorspronkelijke planning van januari-april 2007 is daarbij niet gehaald.</p> <p>Na publicatie van de regeling contentontwikkeling begin 2007 is deze outline als projectidee ingediend bij Kennisnet en door de beoordelingscommissie geselecteerd. Vervolgens is het projectidee door de strategisch managers van het project uitgewerkt in het format projectplan van Kennisnet. Tussen de eerste versie van het projectplan en de definitieve versie zit een tijdspanne van een kwartaal.</p> <p>Dat de oorspronkelijke planning niet is gehaald komt enerzijds door het besluitvormingsproces binnen Kennisnet, met vaste formats, een beoordelingscommissie, inhoudelijke feedback en diverse bijstelmomenten om te komen tot een goedgekeurd projectplan (mei 2007).</p> <p>Projectdeelnemers zijn pas van start gegaan na fiat van Kennisnet. Anderzijds is de doorlooptijd van de projecten binnen deze regeling (tot februari 2008) en de besluitvorming binnen de scholen zelf hier debet aan. De doorlooptijd van de regeling interfereert met de doorlooptijd van een schooljaar (augustus-augustus).</p> <p>Bovendien verloopt de besluitvorming over deelname aan projecten soms over verschillende communicatieschijven op afdelingsniveau, directieniveau en bestuurlijk niveau. Scholen hebben daardoor relatief</p>

	<p>lang tijd nodig gehad voor het zetten van hun handtekening onder het projectplan.</p> <p>De verwachting was dat op basis van een analyse van de beschikbare digitale content op het Dominicuscollege en de JC Pleysierschool een 'witte vlekken' analyse zou kunnen worden gemaakt. Op basis van deze analyse zou vervolgens een overzicht van nog te ontwikkelen content worden gemaakt. Op verzoek van de deelnemende scholen is deze werkwijze losgelaten en zijn de ontwikkelaars vrij gelaten in hun keuze voor wat betreft het niveau, het vakgebied en het leerjaar om digitale content te ontwikkelen. Daarvan is vervolgens een overzicht gemaakt. Op advies van de Stuurgroep van Ommekeer met PASSER zijn tenminste de vakken Nederlands, Engels en Wiskunde in het ontwikkeltraject meegenomen omdat deze vakken nodig zijn om in het MBO te kunnen instromen. Als blijkt dat geen van de docenten heeft gekozen voor Nederlands ontstaat een probleem. Uiteindelijk worden de gelden die 'over' zijn omdat een van de scholen alsnog afhaakt ingezet voor een docent Nederlands op de JC Pleysierschool. Daarmee wordt ook dit probleem opgelost.</p>
Conclusie	<p>Geconcludeerd wordt dat het project Ommekeer met PASSER een lange aanlooptijd heeft gehad van oktober 2006 tot begin mei 2007. Het projectplan is uiteindelijk naar volle tevredenheid van alle partijen opgeleverd, waarna het contract met Kennisnet is getekend.</p>

2.2.4 Te realiseren content

Productnaam:	Product 4: Te realiseren content
Doel	<ul style="list-style-type: none"> • Helder definiëren welke content na afloop van het inventarisatieproces ontwikkeld gaat worden. • Content ontwikkelen
Resultaten	<p>Bij de te realiseren content is het idee om vanuit een 'witte vlekken' analyse rechtstreeks sturing te geven aan de te ontwikkelen digitale content losgelaten. De ICT-kennis van de docent ontwikkelaars bleek hiervoor nog te beperkt te zijn. Vervolgens is de belangstelling en de eigen expertise van de ontwikkelaars als uitgangspunt genomen voor de ontwikkeling van digitale content. Aan alle ontwikkelaars is gevraagd om te kiezen voor één leerjaar, één vak en één niveau om digitale content te ontwikkelen. Hiervan is vervolgens een overzicht gemaakt (zie ook bijlage 2).</p> <p>De in het projectplan opgestelde prognose van 40 leerobjecten per school is binnen de beschikbare doorlooptijd van september 2007 - februari 2008 niet haalbaar gebleken. De kwaliteitscriteria zijn op basis van voortschrijdend inzicht verder uitgewerkt en aangescherpt. De ontwikkelaars zelf bleken onvoldoende houvast te hebben aan een globale definiëring van leerobjecten en kwaliteitscriteria.</p> <p>Uit onzekerheid hierover waren zij terughoudend in het plaatsen van ontwikkelde leerobjecten op de website www.passer-webschool.nl. Een telefonische ronde van het operationeel management bracht de problemen aan het licht. Met name het werken met eXe bleek op problemen te stuiten.</p> <p>Het operationeel management besloot mede op advies van Kennisnet om een cursusdag eXe in te laten op 9 november 2008. Om goed vinger aan de pols te kunnen houden werd de frequentie van MT-bijeenkomsten tijdelijk opgevoerd van maandelijks naar tweewekelijkse bijeenkomsten. Het aantal op te leveren leerobjecten werd naar beneden bijgesteld tot 100 leerobjecten in totaal. Medio december werd geconstateerd dat het moeilijk was om vast te stellen hoeveel leerobjecten er nu feitelijk waren opgeleverd. Gecommuniceerd werd dat zolang leerobjecten niet op www.passer-webschool.nl waren</p>

	<p>geplaatst, ze formeel niet opgeleverd waren. Een inventarisatie van het strategisch management leverde ook geen betrouwbare aantallen op. (zie ook bijlage 3, tussenevaluatie van het strategisch management, januari 2008).</p> <p>Als eind december 2007 blijkt dat nog slechts 32 leerobjecten op de website zijn geplaatst en ontwikkelaars in het logboek aangeven dat zij er behoefte aan hebben om samen op te trekken, wordt besloten om nog eens twee gezamenlijke ontwikkelworkshops te organiseren op 9 en 16 januari 2008. Tijdens de workshop van 9 januari wordt het product leerobject nader gedefinieerd, worden de criteria van aangepast lesmateriaal voor leerlingen met autisme nog eens op een rij gezet en wordt aandacht gegeven aan de correcte metadatering en plaatsing van de reeds ontwikkelde leerobjecten op www.passer-webschool.nl. Hoewel de inschrijving voor deze workshops beperkt blijft, komt het ontwikkelproces hierna goed op gang. Uit een eerste beoordeling van de Commissie van Experts in januari 2008 blijkt dat de 58 leerobjecten die dan op de website staan kwalitatief goed zijn en geschikt zijn voor de doelgroep leerlingen met autisme. Er zal in een volgend stadium nog wel een redactionele slag gemaakt moeten worden. Ook de metadatering laat nog te wensen over. Afsproken is dat het materiaal moet voldoen aan de SCORM 1.2 standaard. Een intern Kennisnet project om metadatering voor het speciaal onderwijs te ontwikkelen zal het mogelijk maken om in een volgend stadium met de metadatering ook hierop aan te sluiten. Zonder goede metadatering zijn de leerobjecten niet terug te vinden. Om aan de eisen van Kennisnet met betrekking tot metadatering te kunnen voldoen wordt besloten om een medewerker van de JC Pleysierschool gedurende twee weken vrij te roosteren om alle leerobjecten te voorzien van een correcte metadatering. Als het project medio februari ten einde loopt staan meer dan 100 leerobjecten op de website www.passer-webschool.nl die kunnen worden beoordeeld door de Commissie van Experts (zie ook bijlage 4, het overzicht van leerobjecten en bijlage 5 voor de weging c.q. telling van het aantal leerobjecten). Een aantal scholen en ontwikkelaars geeft aan eigenlijk pas net goed op gang te zijn gekomen met het ontwikkelen en graag door te willen gaan. Het strategisch management dringt aan op een tweede uitvoeringsfase van het project in de periode maart-augustus 2008. De scholen gaan hierin mee en ondertekenen een samenwerkingscontract voor de periode februari-augustus 2008. Afsproken wordt om tijdens deze periode gezamenlijk nog eens 75 leerobjecten op te leveren.</p>
Conclusie	<p>Geconcludeerd wordt dat meer tijd en geld moet worden uitgetrokken voor een gedegen opleiding van de ontwikkelaars die digitale content gaan ontwikkelen. Ook zal in het vervolg kritischer moeten worden gekeken naar de scholen (en docenten) die mee willen doen met een dergelijk ontwikkeltraject.</p> <p>Het verdient wellicht aanbeveling om het ontwikkeltraject gefaseerd te laten verlopen, waarbij wordt gestart met een beperkt aantal koplopers (scholen en docenten die ervaring hebben met een ELO en met het ontwikkelen van digitale content) en gaandeweg het ontwikkeltraject een begeleidingstraject wordt ingebouwd voor volgers (scholen en docenten die nog geen ervaring hebben mee laten lopen, opleiden, gefaseerd opnemen in het ontwikkeltraject en hierin begeleiden). Voorts wordt geconcludeerd dat het voor de ontwikkelaars niet haalbaar was om met een gemiddelde ontwikkeltijd van 6 uur per week 40 leerobjecten per school op te leveren tijdens de ontwikkelperiode van september 2007-februari 2008 (inclusief voorbereiding). De lange aanloopperiode van het voortraject en de beperkte ICT-voorkennis en ervaring van de ontwikkelaars is hier mede debet aan.</p>

2.2.5 Exploitatieplan

Productnaam:	Product 5: Exploitatieplan
Doel	Inzicht bieden in financiële haalbaarheid van het ontwikkelen, onderhouden, beheren, distribueren, gebruiken enz. van de content.

Resultaten	<p>Om de jury in de gelegenheid te stellen om de projecten te beoordelen op haalbaarheid qua verdere exploitatie moet bij de ontwikkeling van het projectplan reeds een globaal exploitatieplan worden opgeleverd, terwijl het project dan feitelijk nog moet beginnen. De JC Pleysierschool acht zich als penvoerder van Ommekeer met PASSER verantwoordelijk voor de realisatie van dit product. Gaandeweg de eerste uitvoeringsfase van het project Ommekeer met PASSER wordt het oorspronkelijke exploitatieplan op basis van voortschrijdend inzicht tot vier maal toe bijgesteld en verder uitgewerkt. Het Exploitatieplan richt zich met name op het beschikbaar stellen van een gedegen technische infrastructuur omdat de meeste scholen op dit punt nog zeer beperkt geoutilleerd zijn, een enkele school daargelaten. Het MT pleit ervoor om de keuze voor een ELO vrij te laten en in het exploitatieplan niet uit te gaan van één ELO en één commerciële partij voor beheer en onderhoud. Voorts wordt door het MT aangegeven dat contentontwikkeling de kern moet vormen van het Exploitatieplan. Een gedegen scholingsaanbod van de ontwikkelaars is nodig gebleken om de gewenste contentontwikkeling binnen het project te realiseren en het product Ommekeer met PASSER goed te exploiteren. Naast de technische infrastructuur is ook een permanente kwaliteitsbewaking en beoordeling van de aangeleverde leerobjecten ten aanzien van de metadatering enerzijds en criteria voor leerlingen met autisme anderzijds van belang voor een goede exploitatie. Wanneer leerobjecten niet goed zijn gemetadateerd of wanneer gevonden leerobjecten niet voldoen aan de vereiste kwaliteit zal de database geen succes kunnen worden. Beoordeling, redactionele bewerking en controle op metadatering is daarom van het grootste belang en dient centraal te worden gecoördineerd. Nadat het Exploitatieplan op deze punten is aangepast, wordt het begin maart 2008 aan de stuurgroep voorgelegd met verzoek om advies.</p>
Conclusie	<p>Het moeten ontwikkelen van een globaal Exploitatieplan voor aanvang van de projecten is voor Ommekeer met PASSER geen gelukkige keuze gebleken. Het project Ommekeer met PASSER heeft zoveel nieuwe inzichten opgeleverd dat het beter was geweest om een gedegen Exploitatieplan te ontwikkelen aan het eind van het project in plaats van een globaal exploitatieplan op basis van voortschrijdend inzicht steeds opnieuw aan te moeten passen. Geconcludeerd wordt dat het opstellen van een exploitatieplan een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van het managementteam zodat de ervaringen vanuit verschillende perspectieven direct in het plan kunnen worden meegenomen.</p>

2.2.6 Samenwerkingsovereenkomst

Productnaam:	Product 6: Samenwerkingsovereenkomst
Doel	<p>Het maken van afspraken over de exploitatie van de te ontwikkelen content en de verdere samenwerking van de projectdeelnemers na afloop van het project.</p>
Resultaten	<p>Bij aanvang van het project hebben alle projectdeelnemers het projectplan ondertekend en hebben zij verklaard tijdens de uitvoeringsfase van het project van 1 september tot en met 13 februari en of meer docenten, gedurende 4-6 uur per week vrij te (laten) roosteren om content te ontwikkelen.</p> <p>Omdat enkele scholen niet in staat bleken te zijn de afgesproken content binnen de beschikbare ontwikkelperiode van mei 2007-februari 2008 op te leveren, is medio februari in overleg met Kennisnet besloten om de uitvoeringsfase van Ommekeer met PASSER budgetneutraal te verlengen tot 1 augustus 2008. Het MT van Ommekeer met PASSER beschouwt dit als een gefaseerde uitvoering van het project omdat gedurende deze maanden tevens wordt gewerkt aan de werving en scholing van een nieuwe lichter ontwikkelers van Ommekeer met PASSER 2008-2009 vanuit het expertiseplatform PASSER op locatie van de WEC-raad in Utrecht.</p> <p>Eind februari is door het strategisch management een tweede samenwerkingsovereenkomst toegestuurd aan de deelnemende scholen. Door ondertekening van het contract verklaren de scholen kennis te hebben genomen van de brief met afspraken van penvoerder Peter Jansen van 22 februari 2008 en de tussenevaluatie van het strategisch management van januari 2008. Zij verklaren voorts</p> <ul style="list-style-type: none"> - De intentie te hebben om ook na de tweede projectfase al dan niet in samenwerking met een of meer van de huidige projectpartners door te gaan met digitale contentontwikkeling. <p>In augustus 2008 zal de scholen een samenwerkingsovereenkomst worden toegezonden waarin afspraken worden gemaakt over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de duur van de samenwerking na afloop van het project; - de eigendomsverhouding betreffende de content; - verantwoordelijkheid voor de ontsluiting van de content en de wijze waarop; - verantwoordelijkheid voor het ter beschikking stellen aan derden en de wijze waarop (tegen betaling); - voorwaarden aan gebruik door derden (licentie); - welke promotieactiviteiten, door wie; - onderhoud en beheer van content, door wie, voor welke rekening, hoe lang; - evaluatiemomenten; - opzegmogelijkheden. <p>(Zie ook bijlage 5, Exploitatieplan, versie 2 maart 2008)</p>
Conclusie	<p>Het advies van Kennisnet om met een beperkt aantal koplopers een samenwerkingsovereenkomst voor langere tijd aan te gaan is door het MT in overweging genomen maar vooralsnog even geparkeerd. Op dit moment staat het belang van PASSER en de wervende functie die van dit platform uitgaat voorop en wordt getracht om met de huidige projectdeelnemers een doorstart te maken en nieuwe scholen voor deelname aan Ommekeer met PASSER te interesseren. Indien dit onverhoopt niet lukt kan altijd nog een samenwerkingsovereenkomst met een beperkt aantal koplopers worden aangegaan. Naast de JC Pleysierschool en het Dominicuscollege zijn in ieder geval ook het Altracollege en de Daaf Gelukschool bereid om door te gaan met het ontwikkelen van digitale content.</p>

2.2.7 Evaluatierapport

Productnaam:	Product 7: Evaluatierapport
Doel	Leren van dit project en de ervaring die is opgedaan deelbaar maken met andere onderwijsinstellingen.
Resultaten	<p>De ervaringen die binnen dit project zijn opgedaan zijn in de resultaatbeschrijvingen bij de producten 1 tot en met 6 en 8 neergelegd. Voor een uitgebreide verslaglegging van de ervaringen binnen dit project wordt kortheidshalve verwezen naar het tussentijds evaluatieverslag van het strategisch management en het evaluatierapport van de webschool.</p> <p>De projectactiviteiten zijn op verschillende manieren en op verschillende momenten tijdens de uitvoeringsfase geëvalueerd. Het strategisch management heeft de ontwikkelaars middels logboekformulieren driewekelijks op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen en inzichten binnen het project en gevraagd om behoeften/knelpunten kenbaar te maken. Op basis van de uitkomsten van deze logboekverslagen zijn de nodige aanpassingen in de template en op de website www.passer-webschool.nl gerealiseerd en is de definitie van leerobject en de criteria waaraan leerobjecten voor leerlingen met autisme moeten voldoen aangescherpt. In de achtereenvolgende logboeken is steeds aangegeven wat er uit de logboeken naar voren is gekomen en welke acties het MT naar aanleiding daarvan heeft uitgevoerd.</p> <p>Dit heeft het vertrouwen van de ontwikkelaars en van de locatieleiders in Ommekeer met PASSER versterkt en heeft ervoor gezorgd dat geen van de ontwikkelaars voortijdig is afgehaakt.</p> <p>Tijdens PASSER-bijeenkomsten in juni en december 2007 zijn de locatieleiders van de betrokken scholen over de voortgang van het project geïnformeerd en zijn de knelpunten met betrekking tot de ontwikkeling van de leerobjecten vanuit het perspectief van de schoolleiding in kaart gebracht en geëvalueerd.</p> <p>De Technische Support Groep heeft regelmatig telefonisch en per e-mail contact onderhouden met alle ontwikkelaars om knelpunten op te lossen en de mening over voorgenomen aanpassingen te toetsen aan hun dagelijkse praktijk van werken.</p> <p>Het idee dat de ontwikkelaars via een forum op www.leerlab.nl onderling ervaringen zouden uitwisselen is niet uitgekomen. Van het forum is nagenoeg geen gebruik gemaakt, ook niet nadat het forum om praktische redenen was overgebracht naar de website www.passer-webschool.nl.</p> <p>De penvoerder heeft tweemaal een telefonische vragenronde gemaakt langs de locatieleiders om de voortgang te 'meten', knelpunten in kaart te brengen en het project te evalueren.</p> <p>Bovengenoemde tussentijdse evaluatieactiviteiten hebben het mogelijk gemaakt om op verschillende niveaus te signaleren dat het ontwikkelproces traag op gang kwam en de oorzaken daarvoor te achterhalen, waardoor nog tijdig kon worden ingegrepen om bijsturing te geven.</p> <p>De evaluatieactiviteiten hebben voldoende informatie opgeleverd voor een evaluatierapport waarin de ervaringen van alle projectdeelnemers zijn samengevat en concrete aanbevelingen voor vervolgprijzen worden gedaan.</p>
Conclusie	Geconcludeerd wordt dat de tussentijdse evaluatieactiviteiten die door het strategisch management, het operationeel management en de technische support groep op verschillende niveaus (leidinggevend en uitvoerend niveau) zijn uitgevoerd tijdige interventie mogelijk hebben gemaakt. Een evaluatie vragenlijst aan het einde van het project zou in dit geval de benodigde informatie te laat hebben opgeleverd om het proces nog te kunnen bijsturen.

2.2.8 Communicatieplan

Productnaam	Product 8: Communicatieplan
Doelstelling	<p>De doelstelling van het communicatieplan is driedig:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bekendheid geven aan de database op de website www.passer-webschool.nl met digitale content vmbo-t, havo, vwo. Een goede PR moet ertoe leiden dat een groot aantal scholen buiten het project kennis maakt met de website en binnen een eigen Elektronische Leer Omgeving aan de slag gaat met het materiaal op deze website. - Een goede samenwerking tussen de ontwikkelteams van de aan het project deelnemende scholen bevorderen door het organiseren van gezamenlijke bijeenkomsten voor scholing en uitwisseling en door het gezamenlijk in stand houden van communities op www.leerlab.nl <p>Geïnteresseerden informeren over de resultaten van en ervaringen binnen het project om soortgelijke projecten in het onderwijsveld te stimuleren en brede bekendheid te geven aan ICT in onderwijs.</p>
Resultaten	<p>Voor de inhoud van het communicatieplan wordt korthedshalve verwezen naar bijlage 6.</p> <p>Hierna worden achtereenvolgens de resultaten beschreven die op basis van het communicatieplan zijn bereikt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De domeinnaam www.passer-webschool.nl is gereserveerd en organisatorisch ondergebracht bij het Westerbeekcollege (JC Pleysierschool), alwaar ook de webschool beau411 is gevestigd. - Via www.leerlab.nl hebben de deelnemende scholen toegang gekregen tot een eigen ELO en zijn leerlabcommunities ingericht voor informatieuitwisseling en samenwerking binnen het project. Hiervan is nagenoeg geen gebruik gemaakt. Het werken met verschillende websites naast elkaar is door de ontwikkelaars als onplezierig ervaren. Uiteindelijk is besloten om de handleidingen en de communities centraal onder te brengen bij www.passer-webschool.nl - Tijdens uitvoeringsfase 1 van het project zijn diverse bijeenkomsten georganiseerd in het kader van een goede samenwerking en communicatie binnen het project: <ul style="list-style-type: none"> - Op 28 juni 2007 is een startbijeenkomst georganiseerd voor locatieleiders en ontwikkelaars van Ommekeer met PASSER. - Op 14 en 17 september 2007 zijn twee cursusdagen georganiseerd om de ontwikkelaars te scholen in de template en ELO Moodle. - Op 9 november 2007 is een gecombineerde scholings- en uitwisselingsbijeenkomst georganiseerd voor de ontwikkelaars rond eXe. - Op 9 januari 2008 is een gezamenlijke ontwikkelworkshop georganiseerd voor de ontwikkelaars. Daarbij is het begrip leerobject en zijn de kwaliteitscriteria voor leerobjecten die geschikt zijn voor leerlingen met autisme nader afgebakend. - Een tweede ontwikkelworkshop die was gepland op 16 januari 2008 is daags voor de workshop geannuleerd wegens ziekte van beide begeleiders van de workshop. - Het strategisch management heeft veel aandacht voor PR. Ommekeer met PASSER heeft zowel in de landelijke pers als op TV diverse malen in de belangstelling gestaan. Daarbij zijn ondermeer de volgende activiteiten ondernomen: <ul style="list-style-type: none"> - Voorafgaand aan het project is door LNA/PASSER een persbericht naar alle landelijke dagbladen gestuurd. Dit heeft geleid tot een artikel in de Volkskrant. - Daags voor de startbijeenkomst op 28 juni is eveneens een persbericht naar de landelijke pers gestuurd. De projectleider van PASSER heeft aan de hand van een interview op 7 oktober 2007, meegewerkt aan een artikel in een nieuw

	<p>tijdschrift van SLO, getiteld 'Hoe anders', (oplage 500).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het strategisch management van Ommekeer met PASSER heeft meegewerkt aan een documentaire van PREM time over thuiszitters. Daarbij is ruim aandacht gegeven aan de mogelijkheden van een landelijke webschool binnen Ommekeer met PASSER om de problematiek rond thuiszitters op termijn op te kunnen lossen. - Op de website www.landelijknetwerkautisme.nl wordt regelmatig gepubliceerd over de voortgang met betrekking tot Ommekeer met PASSER. - Onlangs zijn de scholen in de 'buitencirkel' rond Ommekeer met PASSER prominent op de kaart van Nederland gezet. Zij worden in mei 2008 uitgenodigd voor een PASSER-werkconferentie en tijdens dit congres expliciet uitgenodigd voor deelname aan Ommekeer met PASSER 2008-2009. - De projectleider van PASSER probeert onder deze scholen een nieuwe binnencirkel van PASSER te formeren en deze scholen actief te werven voor deelname aan Ommekeer met PASSER middels werkbezoeken en presentaties. - De JC Pleysierschool heeft meegewerkt aan een film om het project in beeld te brengen. Deze film wordt tijdens de eindbijeenkomst op 13 maart gelanceerd en via de website van Kennisnet openbaar gemaakt. <p>Het strategisch en operationeel management heeft met diverse instellingen, uitgeverijen en aanpalende projecten contact opgenomen om de krachten te bundelen en doublures te voorkomen (zie ook het Exploitatieplan, versie 2 maart 2008).</p>
<p>Conclusie</p>	<p>Op basis van de grote belangstelling van pers en TV voor Ommekeer met PASSER in het algemeen en voor de webschool in het bijzonder wordt geconcludeerd dat PR van groot belang is en een belangrijke bijdrage kan leveren aan de Exploitatie van Ommekeer met PASSER. Door activiteiten op verschillende niveaus te ondernemen en een actief PR-beleid te voeren worden scholen en instellingen 'getriggerd' en wordt de buitencirkel van PASSER met potentiële deelnemers aan Ommekeer met PASSER vergroot.</p>

2.2 Metadatering

De template die is ontwikkeld om content te vervaardigen is ontwikkeld volgens de standaard SCORM 1.2 (of hoger) en sluit aan op het systeem van metadatering van Edurep. De content is onderverdeeld in materiaal dat voldoet aan de SCORM standaarden en specificaties (<http://contentketen.kennisnet.nl>).

Dit materiaal voldoet aan normen van interoperabiliteit, toegankelijkheid en herbruikbaarheid van 'web-based' onderwijsmateriaal. Deze normering zorgt ervoor dat het materiaal bruikbaar is in iedere gangbare elektronische leeromgeving. Indien metadatering gericht op Speciaal Onderwijs aan autistische kinderen beschikbaar is, kan hierin nog een extra slag worden gemaakt. Op dit moment loopt een intern project binnen Kennisnet om deze metadatering te ontwikkelen.

Na de laag waarin de standaard wordt bepaald, wordt het materiaal onderverdeeld in de vakken. Na de vakken wordt het lesmateriaal gescheiden aan de hand van lesmethodes. Er kan ook nog gedacht worden over een systeem om het soort lesmateriaal of de vaardigheid die getraind wordt aan te geven. Deelnemende scholen hebben toegang tot de database en kunnen vrij beschikken over het lesmateriaal dat hier verkrijgbaar is.

2.3 Kennisdeling

Op diverse momenten in het project heeft kennisdeling plaatsgevonden met de andere projecten binnen de regeling contentontwikkeling, met de locatieleiders van de deelnemende scholen, met de ontwikkelaars en met andere projecten en scholen in het onderwijsveld. Kennisnet heeft voor dit doel een aantal bijeenkomsten georganiseerd waar door het managementteam van Ommekeer met PASSER aan is deelgenomen. Met name de bijeenkomsten over de exploitatie, metadatering, metadatering speciaal onderwijs zijn waardevol geweest voor kennisdeling. Vanuit de JC

Pleysierschool en vanuit PASSER is met diverse vergelijkbare projecten kennis uitgewisseld en onderzocht of samenwerking mogelijk was:

- Bij de start van Ommekeer met PASSER is contact gelegd met Nisai, een commercieel bedrijf dat naar Engels model een webschool heeft ontwikkeld voor afstandsonderwijs in het voortgezet onderwijs en met name sterk is in de communicatie tussen leerkracht en leerling via het beeldscherm. Ommekeer met PASSER heeft geen winstoogmerk en heeft derhalve besloten om met deze mogelijke partner niet in zee te gaan.
- Er is ook contact gelegd met Digischool. De uitgangspunten bleken echter te zeer uiteen te lopen om samen op te trekken.
- Contact is gelegd met de vervaardiger van BioPlek, de heer Gerard Scholte. BioPlek is een website met uitstekende content voor het vak biologie. Wij onderhandelen met Scholte over ter beschikkingstelling van zijn leerstof.
Linken naar BioPlek is geen probleem, wij maken die keuze niet. De site wordt door 150 scholen gesponsord, o.a. door de Pleysierschool.
- Contact is gelegd met Cambium. Deze site is oorspronkelijk gemaakt voor scholengroep Cambium. Het voortgezet onderwijs en universiteiten maken er gebruik van. De site biedt het vak Nederlands. De maker is Fred Marsman. We onderhandelen over het plaatsen van de content in het eigen ELO met advertenties of het vergoeden van het gebruik.
- Het Haags Centrum Onderwijsontwikkeling gooit hoge ogen met hun programmeerbare Lego. Dit onderwijsproduct koppelt de technische vakken aan informatica. Deze onderwijsbenadering verdient beslist navolging. Het geïntegreerde vak is ontwikkeld door Nick van Dam. Het HCO stelt alle leerobjecten (48) die bij programmeerbare lego horen beschikbaar voor plaatsing binnen onze ELO LeerLab.
- Eén van de eerste bureaus voor het professioneel vervaardigen van leerstof is De Praktijk. Het bureau wordt geleid door Yuri Matterman en Alex Verkade. De exploitatie van BioPlek is bij hen in beheer gegeven. De Praktijk en het Westerbeek College voeren binnenkort verkennende gesprekken.

Voorts is kennis gedeeld via diverse PASSER-bijeenkomsten en conferenties van het Landelijk Netwerk Autisme. Met het oog op de exploitatie van Ommekeer met PASSER is met name deze kennisdeling de moeite waard gebleken om voort te zetten.

De conferenties van het LNA worden door het onderwijsveld druk bezocht. Naar aanleiding van deze conferenties is 1 op 1 met diverse scholen contact gelegd voor deelname aan Ommekeer met PASSER 2008-2009.

Ook de ontwikkelworkshops zijn in dit verband een platform waar (inhoudelijke) kennis wordt gedeeld en ervaringen worden uitgewisseld.

De digitale platforms voor kennisdeling, zoals de kennisbank 'scholen voor scholen' en het forum op www.passer-webschool.nl bieden goede mogelijkheden voor kennisdeling. Op dit moment wordt van deze mogelijkheden voor kennisdeling door de scholen en ontwikkelaars nog te weinig gebruik gemaakt.

2.4 Exploitatiemodel

Bij het ontwikkelen van het exploitatiemodel is Action Research als model gehanteerd. Action Research (Lewin, 1946) is een onderzoeksmethode waarbij de onderzoeker ingrijpt in het onderzochte. De ingreep dient twee doelen: een middel om te komen tot verandering en het genereren van kennis. Het project PASSER met Ommekeer voldoet aan deze omschrijving.

Lewin definieert de werkwijze van Action Research als volgt: eerst wordt een idee onderzocht in het licht van de beschikbare middelen. Vaak is het zo dat er meer data of de feitelijke situatie benodigd zijn. Er wordt bij de benadering van een bepaalde problematiek uitgegaan van een totaalplan (projectplan). Gewoonlijk wordt het basisuitgangspunt gaandeweg aan de omstandigheden aangepast. Deze benadering wordt gebruikt bij het oplossen van problemen in een sociale (onderwijskundige) context. Action Research lijkt veel op Dewey's Leren uit Ervaring. Bij Action research is het streven om te komen tot een bepaalde verandering van en bestaande praktijk. Action research is niet zo zeer een methode voor onderzoek, het is eerder een manier om nieuwe werkwijze te introduceren en in de praktijk te zien wat het rendement is en of er bijstellingen nodig zijn.

Geconstateerd wordt dat Action Research als model bij de uitvoering van het project goed heeft gewerkt, maar minder geschikt is gebleken voor de uitwerking van een exploitatiemodel. Gaandeweg de eerste uitvoeringsfase van het project Ommekeer met PASSER is het oorspronkelijke exploitatieplan op basis van voortschrijdend inzicht tot vier maal toe bijgesteld en verder uitgewerkt. Het zou efficiënter zijn geweest om tegen het eind van het project met de ervaringen en inzichten die Ommekeer met PASSER heeft opgeleverd een gedegen exploitatieplan voor de toekomst te ontwikkelen.

3. Projectorganisatie

3.1 Partners

Organisatie/persoon	Uitgevoerde taken
JC Pleysierschool	Peter Jansen (penvoerder en strategisch manager) Dennis Verhagen (operationeel projectleider/coördinator ontwikkelteams) Patrick Zuidhof (Moodle specialist) Esther Geenen (deelprojectleider webschool beau411/docentontwikkelaar) Peter Engels (docentontwikkelaar) Max Monas (docentontwikkelaar)
Dominicuscollege	Ed Peters (rector) Janus Kolen ICT specialist (operationeel projectleider beoordeling en technische infrastructuur) Bert Puijk (docentontwikkelaar) Louis Kersten (docentontwikkelaar)
Altracollege	Joost van Caam (bestuurder) Johan van de Wiel (docentontwikkelaar)
Berg en Boshschool	Pieter Greidanus (directeur) Lenie de Boer (locatieleider) Eric Hupjé (docentontwikkelaar)
Daaf Gelukschool	Monica van den Hoven (directeur) Bas Timmers (docentontwikkelaar)
Het Berkenhofcollege	Sacha Vingerhoeds (directeur) Karin Janssens (docentontwikkelaar) Peter van Aert (docentontwikkelaar)
Mulock Houwer	Martha de Roos (directeur locatie De Tinne) Gerard Stuijts (docentontwikkelaar) Leo Piessens (docentontwikkelaar)
De Berkenschutse	Theo Laureijs (locatieleider) Pieter Bressers (docentontwikkelaar)
Trevianum	Niek Bollen (locatieleider) Sylvia Theelen (docentontwikkelaar) Lon Sips (docentontwikkelaar)
Guido Teeuwen	Contentbrooker/technische infrastructuur
Sylvia Hasper-Sitton	SPIN advies/strategisch manager/deelnemer MT, communicatie/secretaris stuurgroep/secretaris Commissie van Experts
Marian Schelvis	Begeleider vanuit Kennisnet
Leo Damen	SLO/deelnemer Commissie van Experts, tevens deelnemer Stuurgroep
Henny Jellema	Deelnemer Commissie van Experts/beoordeling talen
Danny Beckers	PG Beckers/deelnemer Commissie van Experts/beoordeling exacte vakken
Eric Rietkerk	BMC/WEC-raad/voorzitter stuurgroep
Joek van Werkhoven	Deelnemer stuurgroep/coördinator landelijke staatsexamens
Bernadette Wijnker	NVA/Deelnemer stuurgroep

3.2 Samenwerking in het project en daarna

De doelstellingen van het project worden door alle deelnemende scholen van harte onderschreven. Toch blijkt men vaak in onvoldoende mate de ruimte te kunnen realiseren die nodig is om digitale leerstof te ontwikkelen. Vaak ontbreekt het aan organisatorisch vermogen om docenten vrij te roosteren voor ontwikkeltaken. Het project Ommekeer met Passer levert het inzicht op dat we ons nader moeten beraden op alternatieve manieren om mensen voor bepaalde taken vrij te maken. De verwachting is dat het in de toekomst niet makkelijker wordt om docenten vrij te maken voor ontwikkeltaken.

Een voorlopige inventarisatie van belemmeringen bij de ontwikkeling van content, levert het volgende beeld op:

- Scholen hebben meer tijd nodig om te veranderen in de richting van kennisproductie.
- Het management van de aangesloten scholen lijkt (nog) onvoldoende flexibel om ontwikkeltijd binnen de roosters te realiseren.
- Er treedt communicatieve traagheid op door de grote geografische afstanden tussen de scholen.
- Sommige scholen beschikken nog niet over een goed functionerend en stabiel netwerk.
- Bepaalde scholen hebben nog onvoldoende ervaring met ICT om het beschikbaar zijn van digitale leerstof te kunnen waarderen.

- De precieze vorm en gewenste inhoud maat van de op te leveren producten, gedefinieerd als leerobject is nu nog te vaag om telbaarheid, afbakening en kwaliteitskeurmerken te realiseren
- Scholen denken en doen vanuit het oude paradigma van de geschreven cultuur waarbij de studieboeken dominant zijn. Een overgang naar een digitale cultuur wordt in de hand gewerkt door de vergrijzing en afvloeiing van docenten en het binnenkomen van jonge docenten die binnen het digitale paradigma zijn opgeleid.

Het feit dat de scholen ook tijdens de tweede uitvoeringsfase van het project mee doen en de samenwerkingsovereenkomst hebben ondertekend geeft wel aan dat de samenwerking binnen dit innovatieproject hecht is en als waardevol wordt gezien. Het is gelukt om vanuit een bestaand netwerk gezamenlijk een of meer projecten op te pakken en verder uit te bouwen. Door gezamenlijk hierin op te trekken, kennis te delen en ervaringen uit te wisselen is duidelijk geworden wat werkt en wat niet en kan met Ommekeer met PASSER naar verwachting met succes een doorstart worden gemaakt.

De optie om met een beperkt aantal scholen een doorstart te maken is overwogen maar is gezien het bovenstaande voornamelijk geparkeerd. Van de huidige koplopers gaat een dermate krachtige impuls uit dat verwacht wordt dat de tien scholen die nu mee doen met Ommekeer met PASSER door zullen gaan en zelfs in de scholing en begeleiding van nieuwe projectdeelnemers een rol zullen spelen.

4. Knelpunten en aanbevelingen

4.1 Knelpunten en oplossingen

Knelpunt (omschrijving)	Oplossing
<p>Financiën:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door nadruk op technische infrastructuur en ontwikkelteams te weinig financiële ruimte voor scholing bij gebrek aan ICT-voorkennis bij projectdeelnemers. - De Stuurgroep en Commissie van Experts zijn na de start van het project ingesteld. In de begroting was geen rekening gehouden met vacatiegelden en gelden voor beoordeling van het lesmateriaal door de Commissie van Experts. Met name voor beoordeling van het lesmateriaal moet tenminste een uur per leerobject worden begroot. - In de begroting was rekening gehouden met een startbijeenkomst, twee cursusdagen en een uitwisselingsbijeenkomst. Een project van dergelijke omvang vraagt echter om gezamenlijke ontwikkelworkshops om de ontwikkelaars aan de gang te krijgen en te houden. Daar was geen budget voor gereserveerd. - Er is in de begroting geen rekening gehouden met een redactionele slag en met een incorrecte metadatering. Elk leerobject zou door een eindredacteur moeten worden doorgelopen op spel- en stijlfouten, niet werkende links en metadatering. Ook hiervoor zou per leerobject een uur extra moeten worden gereserveerd. 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Indien onvoldoende ICT-voorkennis aanwezig is bij de projectdeelnemers dient een gedegen scholingsaanbod te worden meegefinancierd. - Omdat één school aan het begin van het project afhaakte, konden de kosten voor deze projectdeelnemer van ruim 9.000 Euro worden herverdeeld. Zo kon ten minste in vacatiegelden voor de leden worden voorzien. Beoordeling van het lesmateriaal is door de commissieleden in privétijd uitgevoerd op basis van minimale criteria voor beoordeling. - Om de ontwikkeling op gang te krijgen zijn drie extra ontwikkelworkshops ingelast en is het MT in plaats van maandelijks tweewekelijks bijeen geweest. Deze extra uren zijn door de MT-leden en met name door de JC Pleysierschool in de vorm van extra uren geïnvesteerd (extra eigen bijdrage). - Docenten zijn per definitie geen redacteurs en zijn niet gewend om leerobjecten te metadateren. Om dit te repareren heeft de JC Pleysierschool een van haar technische mensen gedurende twee weken vrij moeten roosteren om 100 leerobjecten van de juiste metadatering te voorzien (extra eigen bijdrage).
<p>Planning:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het grote aantal projectdeelnemers en de gekozen besluitvormingsprocedure binnen Kennisnet heeft het voortraject aanzienlijk vertraagd. Scholen hebben ontwikkelaars vrij geroosterd van september-september. Het idee dat scholen ontwikkelaars meer uren vrij zouden roosteren om de achterstand in te lopen is niet haalbaar gebleken door de 1040-uren eis. - Het feit dat het format evaluatierapport door Kennisnet pas tegen het einde van het project is aangeleverd nadat het strategisch management zelf al een evaluatierapport had opgeleverd, heeft veel extra tijd gekost. - Door de vakantiespreiding moesten relatief lange perioden worden uitgeroosterd voor bijeenkomsten. Dit leverde planningsproblemen op. 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De trage start van het project heeft zich niet 'als vanzelf' tijdens de looptijd van het project opgelost door de ontwikkelaars gedurende de korte ontwikkelperiode meer uren vrij te roosteren. Scholen zagen hiertoe geen mogelijkheid. Een aanvraag voor projectverlenging tot augustus 2008 is door Kennisnet geaccordeerd. - Een van de strategisch managers heeft tijdens de krokusvakantie in privétijd doorgewerkt om het evaluatierapport alsnog conform het format evaluatierapport van Kennisnet op te kunnen leveren (extra eigen bijdrage). - Het is nagenoeg onmogelijk om cursusdagen en workshops te plannen buiten de vakanties om. Dit probleem is opgelost door de verlengde doorlooptijd.
<p>Organisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De verplichte deelname en bijdrage aan cursusdagen van Cinop (3 dagen), bijeenkomsten voor kennisdeling en de slotbijeenkomst met opnames van Kennisnet op locatie heeft de organisatie van het project onder druk gezet. - Eisen aan metadatering bij gebrek aan richtlijnen over metadatering voor het speciaal onderwijs heeft ruis gegeven. De organisatie van een apart project binnen 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De MT-leden hebben de deelname aan deze bijeenkomsten onderling verdeeld maar hebben geconstateerd dat hier sprake is van over-organisatie van de zijde van Kennisnet die de organisatie van het project onder druk heeft gezet. - Nadat de metadatering voor het speciaal onderwijs intern is uitgewerkt, zal een hersteloperatie moeten worden uitgevoerd op de leerobjecten in de database.

Kennisnet om dit gat te repareren komt in dit verband te laat.	
--	--

4.2 Aanbevelingen

Uit strategische overwegingen heeft het MT van Ommekeer met PASSER het advies van Kennisnet om met een beperkt aantal scholen van start te gaan niet gevolgd. Na een aanvankelijk langere aanlooperperiode begint de winst van deze handelwijze zich nu reeds af te tekenen. De deelnemende scholen zijn verspreid over Nederland. Hun enthousiasme straalt af in de regio en trekt geïnteresseerde scholen aan waardoor een doorstart mogelijk wordt.

Aanbevolen wordt om voorafgaand aan de subsidiegever helderheid te vragen over de extra tijdsinvestering die wordt gevraagd ten behoeve van verplichte bijeenkomsten zodat deze in de begroting kunnen worden meegenomen.

Het verdient aanbeveling om in de begroting rekening te houden met extra uren voor metadatering, redactie en beoordeling. Als richtlijn kan voor deze activiteiten 3 uur extra per leerobject worden aangehouden en in de begroting worden opgenomen.

Externe deelnemers aan stuurgroepen, projectgroepen en commissies vragen een onkostenvergoeding voor deelname aan bijeenkomsten. Als richtlijn voor vacatiegelden kan 200 Euro per bijeenkomst (inclusief voorbereidingstijd) plus reiskosten per deelnemer worden aangehouden en in de begroting worden opgenomen.

Het verdient aanbeveling om rekening te houden met grote verschillen qua voorkennis op het gebied van ICT, ELO en ExE en hier een gedegen scholingstraject met cursusmodules op in te zetten. Docenten kunnen op basis van hun voorkennis inschrijven voor bepaalde modules en zo hun kennis gaandeweg het project op pijl brengen.

Docenten zijn onzeker over de kwaliteit van hun digitale leerobjecten. Zij vinden hierin steun bij elkaar en hebben er behoefte aan om gezamenlijk op te trekken en ervaringen uit te wisselen. Aanbevolen wordt om gedurende de uitvoeringsfase van het project regelmatig (tweemaandelijks) workshops te organiseren rond bepaalde thema's en tijdens deze workshops gezamenlijk lesmateriaal te ontwikkelen en ervaringen uit te wisselen.

Een project als Ommekeer met PASSER vraagt om commitment van locatieleiders en docentontwikkelaars. Een handtekening onder een contract biedt onvoldoende garantie voor het feitelijk vrij roosteren van docenten gedurende een x-tal uren per week. Bij ziekte of uitval van collega docenten staan de docentontwikkelaars regelmatig voor de klas tijdens ontwikkeluren. Het verdient aanbeveling om de ontwikkeluren als voorbereidingstijd integraal op te nemen in de lessen van de docenten om zo te voorkomen dat docenten gedwongen worden om digitaal lesmateriaal in eigen tijd te ontwikkelen. Zo wordt innovatie ook structureel een onderdeel in het beleid van de school.

5. Succespunten en vervolg

5.1 Succespunten

Succespunt	Beschrijving
Eenheid in verscheidenheid	Door met verschillende scholen met een verschillende visie en vanuit een verschillend referentiekader samen te werken aan een innovatieve ontwikkeling vanuit één format en één doelstelling, ontstaat eenheid in verscheidenheid waardoor de opbrengst wel eens groter kan zijn dan de som der delen. Uiteindelijk zijn het de leerlingen met autisme die hiervan profiteren.
Out of the box	PASSER en Ommekeer met PASSER biedt scholen de gelegenheid om buiten hun eigen kaders te treden en te kijken naar wat andere scholen in hun eigen regio's doen om passend onderwijs te bieden aan leerlingen met autisme.
Passend onderwijs	Op termijn bieden de opbrengsten van dit project mogelijkheden voor die leerlingen die geen voltijd onderwijs op school kunnen doorbrengen en een beroep doen op een passend onderwijs-zorgarrangement.

5.2 Vervolg: de toekomst

Ommekeer met PASSER staat of valt met het vinden van scholen en ontwikkelaars die bereid zijn om te investeren in innovatieve ontwikkelingen. Op dit moment zijn de verwachtingen in dit opzicht positief. Een groei van het project met tien scholen per jaar wordt reëel geacht. De belangstelling voor het platform is groot. Met 142 scholen op de kaart die in potentie geschikt zijn om deel te nemen aan het expertiseplatform PASSER zou het moeten lukken om in 2008-2009 tien nieuwe scholen voor Ommekeer met PASSER bereid te vinden om te investeren in het ontwikkelen van digitale content. Ook onder deze scholen bevinden zich scholen die reeds jaren geleden hebben geïnvesteerd in ICT en derhalve een positieve bijdrage zouden kunnen leveren aan Ommekeer met PASSER 2008-2009. Deze scholen worden door het strategisch management als eerste benaderd voor deelname aan het project.